

In delen van Mergelland, waar de hellingen veelvuldig voorkomen zal aan de belangen van landbouw en landschap grote aandacht worden besteed in het bijzonder bij het samenvoegen van percelen tot grote kavels. Teneinde percelen te kunnen samenvoegen is het soms noodzakelijk om thans bestaande kavelscheidingen te verwijderen. Deze kunnen van landschappelijk belang zijn. Derhalve is een tijdige inventarisatie van deze terreinkenmerken gewenst met een toelichting omtrent de belangrijkheid en de mogelijkheid ze in stand te houden. Anderzijds kan worden verwacht dat de nieuwe kavels in het gegeven van belangrijke landschappelijke elementen worden ingepast.

Slotopmerking

Mergelland is landbouwkundig zeer ruilverkavelingsbehoefstig. De verbeteringen zullen bestaan uit een doelmatige ontsluiting van de landbouwgronden en waar mogelijk, samenvoeging van de verspreide percelen tot grote en zeer grote kavels. Tevens is de verplaatsing van een beperkt aantal boerderijen vanuit de agrari-

sche kernen naar het buitengebied gewenst. De verbetering van Mergelland als landbouwgebied hangt samen met Mergelland als recreatie-, natuur- en landschapsgebied. De ruilverkaveling biedt deze belangen eveneens vele mogelijkheden om tot verbetering en nieuwe voorzieningen te komen. Voor de verschillende onderdelen worden voorbereidende werkzaamheden verricht ten behoeve van het opstellen van de plannen. Deze activiteiten vinden in onderling overleg tussen de betrokken bestuurscolleges en diensten plaats. In de commissie tot voorbereiding, die voor deze ruilverkaveling is aangewezen, vindt de coördinatie van de plannen plaats. Zij zal nog 3 jaar nodig hebben voor de afronding van haar taak, het opstellen van het plan van voorzieningen voor de ruilverkaveling.

¹⁾ Bron: Landbouw Economisch Instituut, Den Haag.

²⁾ Gegevens van de gemeenten Bemelen, Berg en Terblijt, Cadier en Keer, St. Geertruid, Margraten, Mheer, Noorbeek en Slenaken.

Bron: Landbouw Economisch Instituut, Den Haag.

³⁾ Bron: landbouwtellingsformulieren.

BEHOUD VAN MICRO-LANDSCHAPPEN

J. TH. ter HORST

Staatsbosbeheer, Afd. Natuurbehoud.

Bij het beschouwen van een landschap trekken markante punten, opvallende gebouwen en opstallen en andere intrigerende voorwerpen altijd de meeste aandacht. Wanneer een streek wordt beschreven worden deze zaken steeds het eerste genoemd. Minder spectaculaire elementen in het landschap krijgen niet altijd de aandacht die ze soms verdienen, niettegenstaande zij vaak een bepaald leefklimaat vormen, zij het slechts voor enkele diergroepen. Door onwetendheid met het bestaan er van ontsnappen zij aan de aandacht van de beschermers van natuur- en landschapsschoon en krijgen ze bij voorbereidingen van cultuurtechnische werken niet altijd de nodige attentie.

Door een mede-auteur worden in dit nummer reeds enkele van deze schijnbare onbeduidende maar voor de fauna uiterst belangrijke micro-elementen in de natuur genoemd. Het kunnen

bijv. zijn ontsluitingen in dalwanden, zowel in krijt-, zand- of kiezelwanden, kiezelstrandjes langs beken en riviertjes, bronnen- en kwelgebieden, spatzone's van stroomversnellingtjes en watervalletjes, oude, verlande beek- en rivierarmen, graften, oude niet meer in gebruik zijnde mergel- en/of grindgroeven, enz.

Parende geelbuikpadden

Foto: J. Th. ter Horst.

Met puin gedempte poel, waarin enige jaren geleden nog honderden larven van de vroedmeesterpad konden worden aangetroffen.

Foto: J. Th. ter Horst.

Wij willen aan deze opsomming nog de poelen, plasjes, vijvers en drinkbakken toevoegen, die als drinkgelegenheden voor het vee en in enkele gevallen als reserve-brandputten moeten dienen, of althans in het verleden als zodanig dienst hebben gedaan. Het verwaarlozen of het over het hoofd zien van deze makro-elementen bij het opzetten van grote plannen om tot een verkaveling van gronden in de streek van maas- en mergelland te komen, zou funest zijn voor de fauna. Met het volgende verhaal willen wij aantonen waarom.

Voordat geheel Zuid-Limburg op het waterleidingsnet was aangesloten (en dit is nog niet zo heel lang geleden) moest het vee altijd gedrenkt worden in door hemelwater gevoede

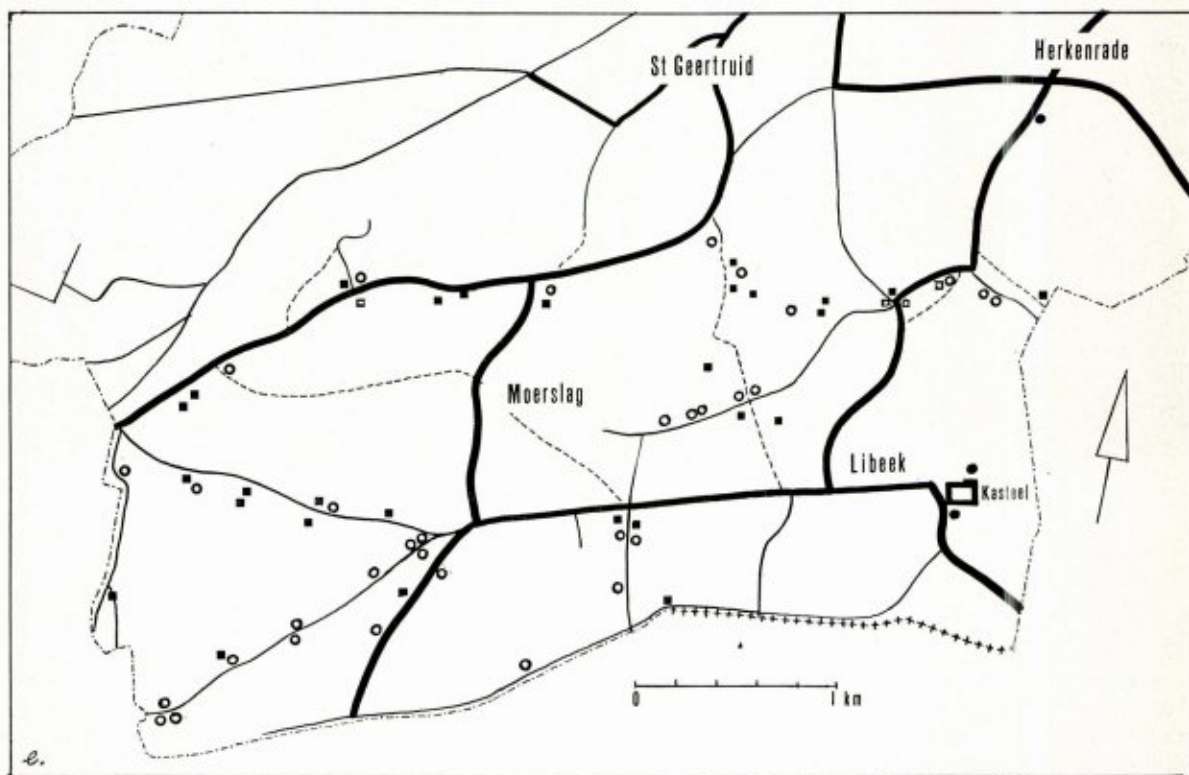
drinkplaatsen. Dit waren natuurlijke of kunstmatig gevormde poelen, diepten in het land, kuilen, stenen of metalen bakken en vaten. Naar gelang hun situering en afmetingen hebben ze jaren lang een onopvallende maar toch ingrijpende rol gespeeld in het leven van de Limburgse boer. Alhoewel ze door het inmiddels beschikbaar komen van leidingwater hun feitelijke functie hebben verloren, zijn ze thans nog in tweërlei opzicht van grote betekenis en wel enerzijds als mini-groenelementen in het landschap en anderzijds als paar- en broedplaatsen voor zekere diergroepen, bijv. de amfibieën.

Met geen mogelijkheid is te bepalen hoeveel van dergelijke drinkgelegenheden voor het vee in geheel Zuid-Limburg aanwezig waren en nog zijn. Het moeten er vele duizenden stuks zijn.

Om dit aantal te staven tonen wij een situatiekaartje van een gebied in de omgeving van Moerslag en Sint Geertruid, dat voor enkele jaren betrokken was bij een herpeto-faunistisch onderzoek door P. L. Marquet van het R.I.V.-O.N. en schrijver dezes. Het gebiedje beslaat slechts een oppervlakte van ongeveer acht vierkante kilometer en hier vonden wij niet minder dan 68 drinkplaatsen in vier verschillende uitvoeringen en de mogelijkheid bestaat, dat we er nog een paar over het hoofd hebben gezien door de onoverzichtelijkheid van het terrein. Het laat zich raden hoeveel van deze drink-

daarbij vanzelfsprekend een grote rol gespeeld. De buiten dienst geraakte drink- en brandputten werden namelijk gebruikt voor minder achtenswaardige activiteiten van de dorpsbewoners, zoals het wegwerpen van vuil en rommel, het laten inlopen van gier en huishoudelijk afvalwater, het schoonmaken van bespuitings- en landbouwwerktuigen en -apparaten. Minder prettige geurtjes waren het gevolg alsmede de ontwikkeling in het water van grote hoeveelheden muggenlarven en ander ongedierte, dat lastig en schadelijk voor de mens is.

Overigens waren het juist dergelijke poelen,

- Poel zonder kunstmatige wanden en/of bodem.
- Vierkante of langwerpige ingelaten betonnen drinkbak.

- Ronde ingelaten betonnen drinkbak.
- Staande betonnen drinkbak

plaatsen in geheel Zuid-Limburg aanwezig moeten zijn geweest. In ieder weiland één!

Na het wegvallen van hun feitelijke doel verdwijnen de poelen als sneeuw voor de zon, vooral waar ze gelegen zijn in de dorpskernen of op en bij de erven van de boeren. De zorg voor de gezondheid van mens en dier heeft

welke voor bepaalde amfibieën-soorten aantrekkelijk waren en men kon vooral de geelbuikige vuurpad met honderden exemplaren er in aantreffen.

Successievelijk werden en worden ook vele verspreid in het landschap liggende poelen door de boeren opgeruimd. Dit geschiedt in een

Poel van het type 1. Natuurlijk gevormd door samenvloeiing van hemelwater op laagst gelegen plek.

Foto: J. Th. ter Horst.

wat langzamer tempo en vrijwel onopvallend, door het volstorten van afval, snoeihout, boomstronken, puin en verder alles wat men kwijt wil.

Waar dergelijke poelen geweest zijn herinneren één, twee of drie bomen, meestal knotwilgen, aan het vroegere bestaan. Deze solitaire boomgroepen stofferen hier en daar het agrarische landschap.

Beknoptheidshalve zullen wij de drinkpoelen en -bakken in een viertal typen onderscheiden, te weten:

1. Een poel, plas of met water gevulde diepte in het land zonder kunstmatige wanden of bodem, veelal van natuurlijke oorsprong maar later kunstmatig aangepast aan veeteeltkundige behoeften. Vergroting vond dikwijls plaats door het vee door het wegtrappen van de oevers.

Stoffering met struwelen van gemengd loofhout en enkele opgaande bomen (knotwilgen en populieren). Dit type poel is heden ten dage nog steeds van grote betekenis, voor het landschaps- en natuurschoon en als paar- en broedplaats voor kikvorsen, padden en salamanders. Deze diertjes hebben in het voorjaar en voorzomer water nodig. Eiafzetting moet beslist in het water gebeuren. Te dien einde komen deze dieren van heinde en verre naar dergelijke poelen gekropen.

Enkele fraaie voorbeelden van vrij grote en met veel groen gestoffeerde poelen treffen wij o.m. aan op de plateaus van Crapoel, Landsrade (Hazendries), Heijenrade en Reijmerstok. Boven op deze lössleemplateaus vormen ze prachtige groenelementen in het agrarische landschap.

Poel van het type 2. Ronde ingezonken betonnen ring, met regenwater-aanvoer via een gegraven sleufje.

Foto: J. Th. ter Horst.

2. Een ingelaten drinkbak van beton in een ronde vorm, waarvan de bovenrand op een of meer plaatsen gelijk is aan het niveau van het aangrenzende terrein.

3. Een ingelaten drinkbak van beton of metaal in vierkante of langwerpige vorm waarvan een of meer zijden gelijk liggen met het niveau van de omgeving.

De typen 2 en 3 hebben weinig of geen betekenis voor het landschap als versierend element, ook al omdat bij dergelijke typen de schaduwgevende randbeplantingen ontbreken. Ze hebben echter wel grote waarde voor het behoud van de eerder genoemde diergroepen.

Poel van het type 4. Vierkante betonnen bak met hoog opstaande wanden. Water onbereikbaar voor amfibieën. Lelijk in het landschap.

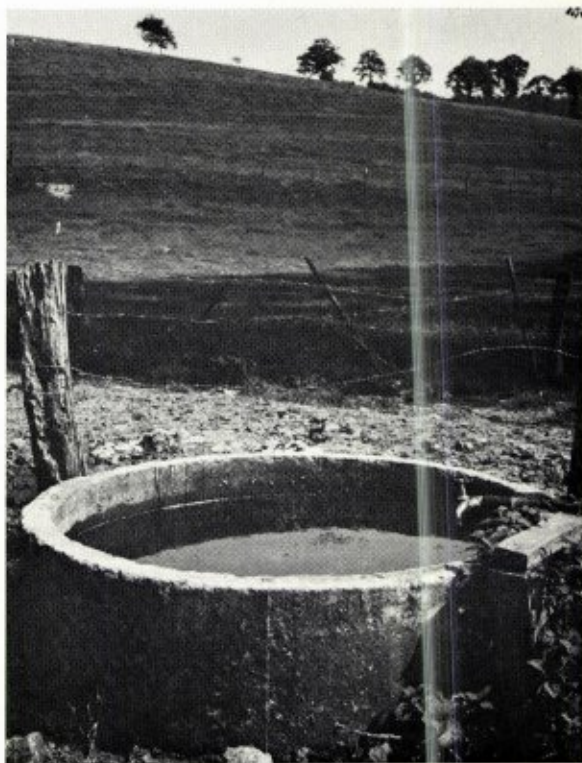
foto: J. Th. ter Horst.

4. Staande betonnen of metalen bakken, rond of vierkant van vorm, die ver boven de oppervlakte van weide en/of boomgaard uitsteken.

Zij hebben naar onze mening een storende invloed op het groene landschap en hebben voorts geen enkele waarde als broedplaats voor de amfibieën.

De poelen van type 1 tot en met 3 worden gevoed met van de hoogten en van de er naast lopende wegen afstromend hemelwater, dat via gegraven kleine sleuven naar de drinkgelegenheden wordt geleid.

Drinkbakken van het type 4 moesten en moesten altijd gevuld worden met aangevoerd water, hetzij per tankwagen of via de waterleiding. In de laatste tijd zien we dan ook steeds meer waterleidingskranen boven deze betonnen bakken verschijnen.

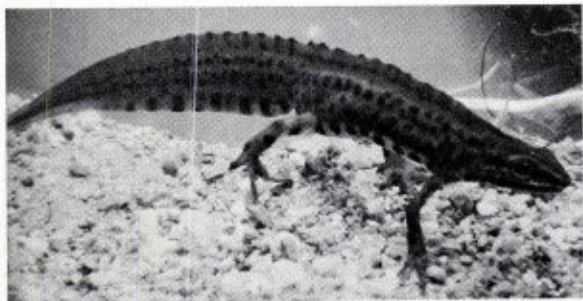

Ronde betonnen drinkbak met opstaande wand voorzien van kraan aangesloten op de waterleiding.

Foto: J. Th. ter Horst.

In de poelen en plasjes van het type 1 kunnen we weer een onderscheid maken tussen die welke zuiver, zuurstofrijk en betrekkelijk koel water bevatten en die waar het tegenovergestelde van toepassing is.

Het eerstgenoemde type treffen we heel veel aan op de laagst gelegen delen van beek- en rivierdalen, waar ze grotendeels gevoed worden door bron en/of kwelwater (dat een lage temperatuur heeft) terwijl het andere type meestal te vinden is op de lössleemplateaus. Het zich daarin verzamelde hemelwater kan door de voor water ondoordringbare kleilagen niet in de bodem wegzakken. Deze poelen kunnen dan ook bij niet al te droog weer maanden lang water houden. Wij kennen poelen die wat hun om-

Kleine watersalamander ♂

Foto: J. Th. ter Horst.

vang aan gaat meer op vijvers lijken en door de boeren als zwemgelegenheid voor eenden en ganzen worden benut.

Landschappelijk gezien vormen vooral deze soort poelen met hun groene omlijstingen buitengewoon mooie coulissen in het landschap. Een groep drinkende koeien bij zo'n plas met op de achtergrond en in de diepten het patroonrijke, geaccidenteerd heuveland van Zuid-Limburg spreekt zelfs heden ten dage nog iedereen aan.

Het is wellicht aardig om te kunnen constateren, dat niet alleen de mens kritisch is bij het beoordelen van de waarden van dergelijke makro-elementen in de natuur maar dat ook de dieren — zij het instinkmatig — bij het kiezen van een geschikte paar- en broedplaats afgaan op de situering en expositie van het water en de samenstelling daarvan.

Alpenwatersalamander ♂

Foto: J. Th. ter Horst.

De gebondenheid aan verscheidene typen poelen b.v. door vroedmeesterpadden en geelbukkige vuurpadden was ons reeds bij vele onderzoekjes sterk opgevallen. Poelen welke in hoofdzaak worden gevoed met bronwater en die bovendien een in- en afvoer hebben, waardoor de temperatuur van het water ook overdag bij warm weer tamelijk laag blijft, blijken erg in trek te zijn bij alpine soorten amfibieën zoals de alpenwatersalamander, vinpoot- of draadstaartsalamander en de vroedmeesterpad.

Poelen en drinkgelegenheden waar dit niet het geval is en welke soms een vieze, smerige troep vormen, zijn de geliefde paar- en broedplaatsen van bijv. de geelbukkige vuurpad.

Uit ons verhaal komt een tweeledig verlangen naar voren en wel bij voorgenomen cultuurtechnische werken in het kader van een komende ruilverkaveling begrip te tonen voor de landschappelijke en faunistische betekenis van een aantal ogenschijnlijk kleine maar toch zeer belangrijke onderdelen van een zeer kwetsbaar landschap als het maas- en mergelland.

Dit artikel moge ertoe bijdragen dat dit inderdaad straks het geval zal zijn.

Vinpoot- of draadstaartsalamander ♂

Foto: J. Th. ter Horst.